

muzej

9

ih

Kingdom of the Netherlands

muzej devedesetih

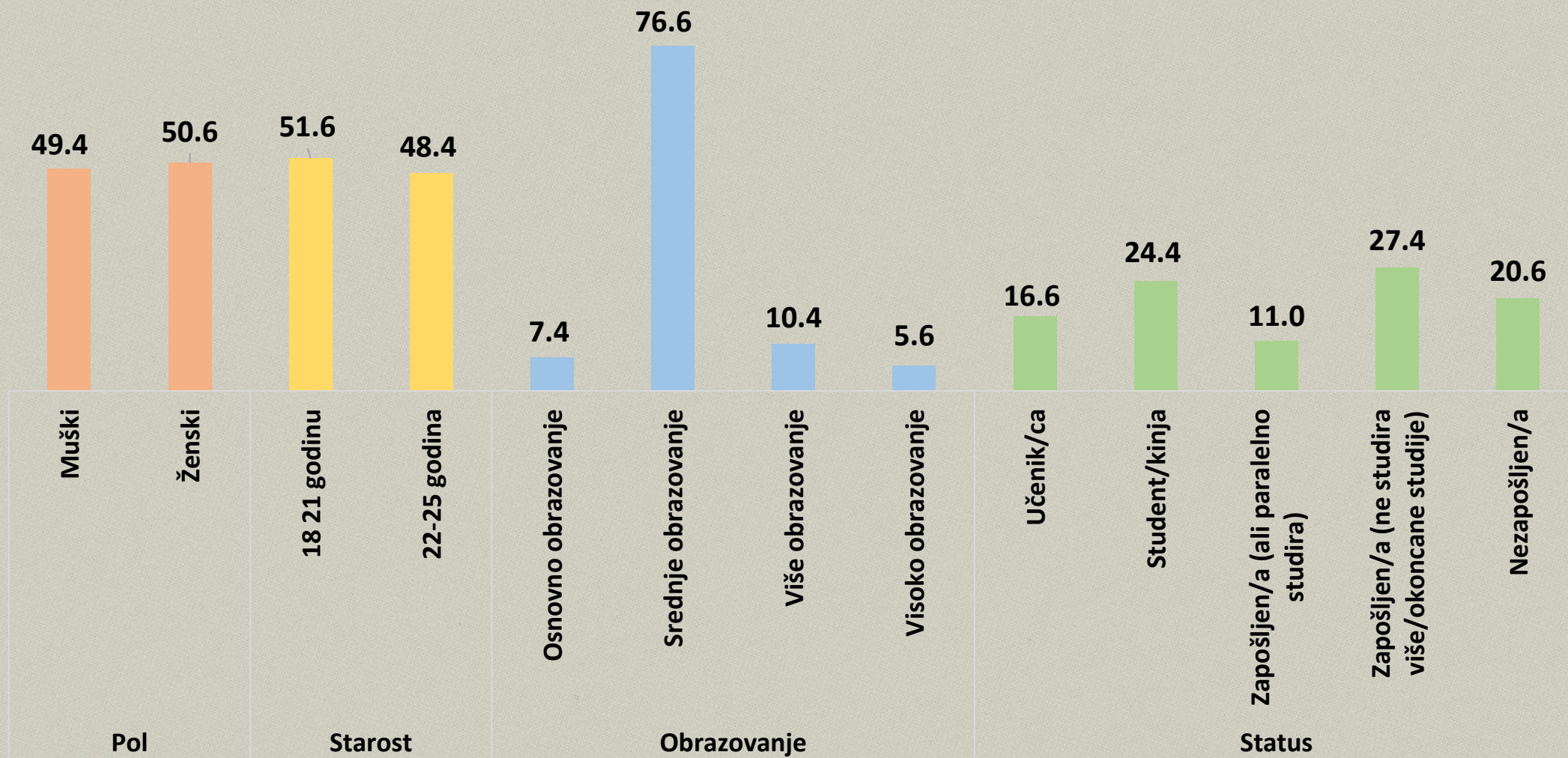
Centar za građansko obrazovanje
Centre for Civic Education

POZNAVANJE ČINJENICA I STAVOVI MLADIH O DEVEDESETIM GODINAMA U JUGOSLAVIJI

septembar 2024.

DEMOGRAFIJA

METODOLOGIJA

Realizacija:	Prikupljanje podataka obavljeno od 17. do 23. septembra 2024. godine
Uzorački okvir:	Mladi starosti od 18 do 25 godina
Veličina uzorka:	500
Tip uzorka:	Troetajni, stratifikovani, slučajni uzorak
	Prva etapa: region
	Druga etapa: domaćinstvo prostim slučajnim uzorkom (SRSWoR)
	Treća etapa: član domaćinstva
Tip istraživanja:	CAPI prosječne dužine 10 minuta
Mjesta istraživanja:	13 opština iz Crne Gore (gradske, prigradske i seoske životne sredine). Alokacija po stratumima je proporcionalna veličini datih stratumima.
Poststratifikacija:	Po polu, godinama i regionu

OPŠTI POGLED

Kada kažemo “devedesete” (odnosi se na 90-te godine XX vijeka) u Crnoj Gori i regionu, na što prvo pomislite?

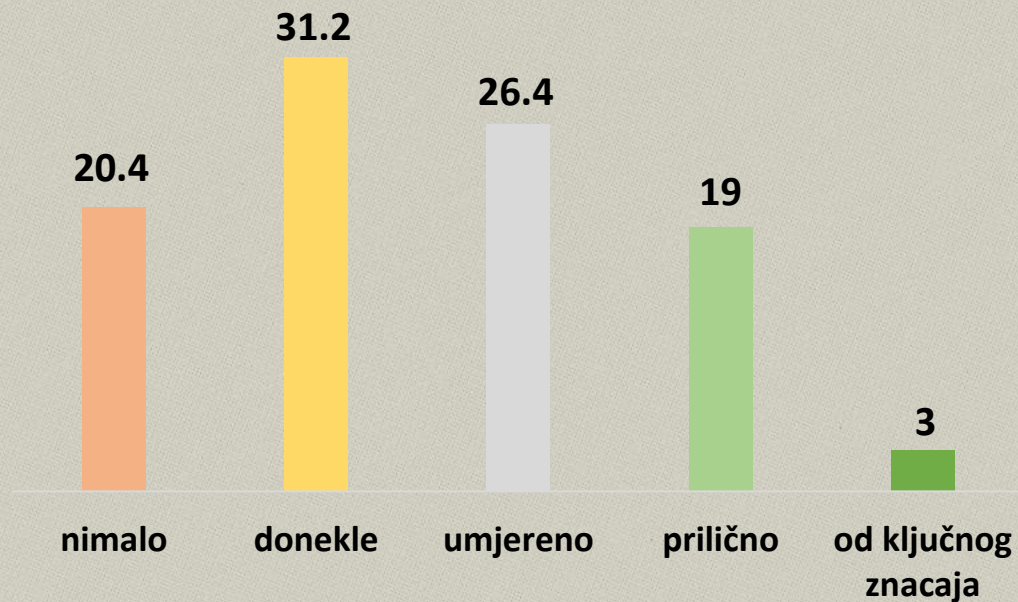
- Na **otvoreno pitanje** ispitanici/e su dali širok spektar odgovora koji se mogu grupisati u nekoliko ključnih tema:
 - **ratovi i konflikti** - najčešća je asocijacija na ratove, bombardovanja i zločine koji su ih obilježili na prostoru bivše Jugoslavije, uključujući direktne reference na ratove u BiH, Hrvatskoj, NATO bombardovanje SRJ, inflaciju, siromaštvo i ratna dešavanja, a što ukazuje na snažan uticaj ovih događaja na kolektivnu svijest;
 - **ekonomske poteškoće** - mnogi ispitanici/e ih povezuju sa inflacijom, siromaštvom i ekonomskim problemima, što je vjerovatno posljedica ekonomske krize i sankcija koje su pratile raspad Jugoslavije;
 - **muzika i kultura** - za određeni broj ispitanike/ca, to je vrijeme koje asocira na specifičnu muziku, modni stil i kulturne ikone tog perioda, a što pokazuju da, uprkos negativnim aspektima, postoji i set živih pozitivnih kulturnih sjećanja.
- **Pozitivne asocijacije:** manji broj ispitanika/ca povezuje 90-te sa boljim vremenima, srećnim trenucima i pozitivnim uspomnama, često u kontekstu predratnog ili kulturnog života.
- **Lične asocijacije:** neki ispitanici/e ih vežu za lična iskustva, poput priča članova porodice, djetinjstva ili rođenja, što podsjeća na to kako i individualna iskustva i porodične priče oblikuju percepciju istorijskog perioda.
- **Neutralni ili nejasni odgovori:** značajan broj ispitanika/ca nije mogao da se sjeti ničeg specifičnog ili nijesu imali jasnu asocijaciju na 90-te, što može ukazati na generacijski jaz, nedostatak informacija ili emocionalnu distancu od tog perioda.
- **Generalno, nalazi naglašavaju kako su 90-te u kolektivnoj svijesti mladih uglavnom obilježene negativnim događajima,** ali i da postoji sloj kulturnih i ličnih sjećanja koji doprinosi složenoj percepciji tog perioda.

Kako biste ocijenili osjećaj koji povezujete s 90im godinama?

Većina mladih ima negativan osjećaj prema devedesetima, sa 44.2% njih koji daju ocjene 1 ili 2 (negativni osjećaji) i 37.4% koji daju ocjenu 3 (neutralan osjećaj), dok manji dio povezuje ovaj period s pozitivnim osjećajima, s 18.4% koji daju ocjene 4 ili 5.

Prosječna ocjena od 2.63 (na skali od 1 do 5) sugeriše da oni povezuju te godine s umjerenom negativnim osjećajem.

Koliko je, po Vama, period 90-tih važan za naše društvo danas?

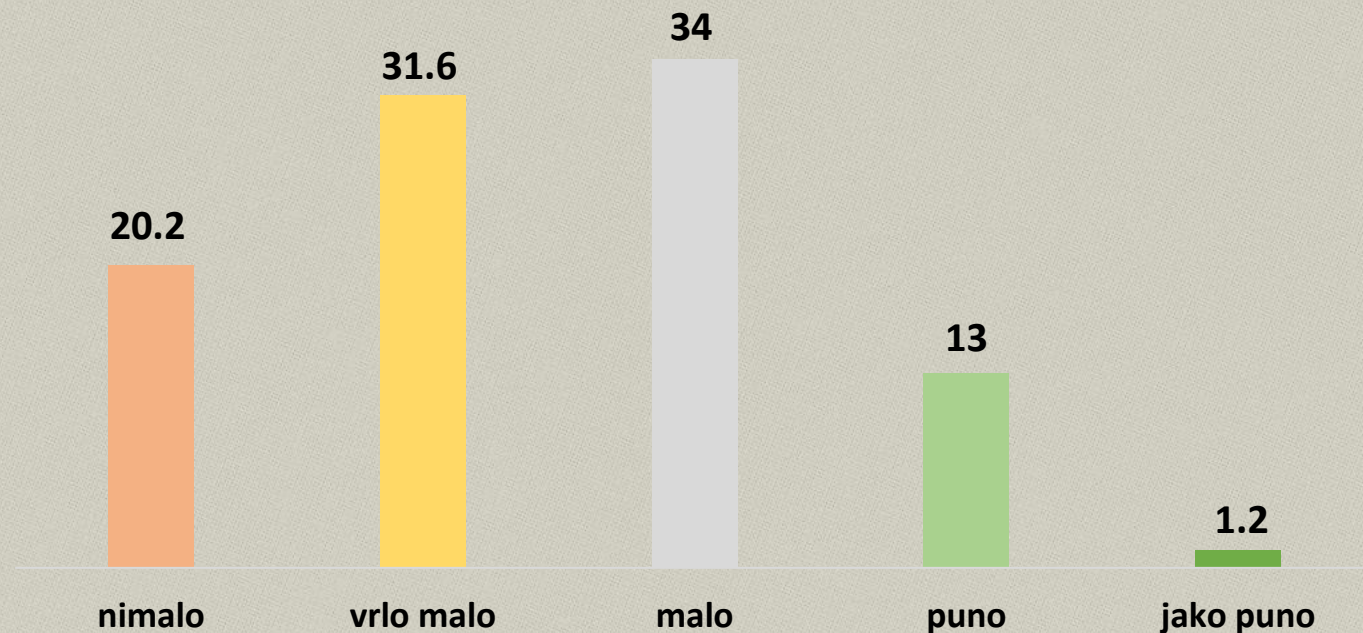
Većina mladih (79.6%) smatra da su 90-te važne za naše društvo, pri čemu varira ocjena tog značaja – od ključnog (3%), preko priličnog (19%) i umjerenog (26.4%) do onih to označavaju sa donekle (31.2%).

Oko petine je na stanovištu da 90-te nemaju više nikakav značaj.

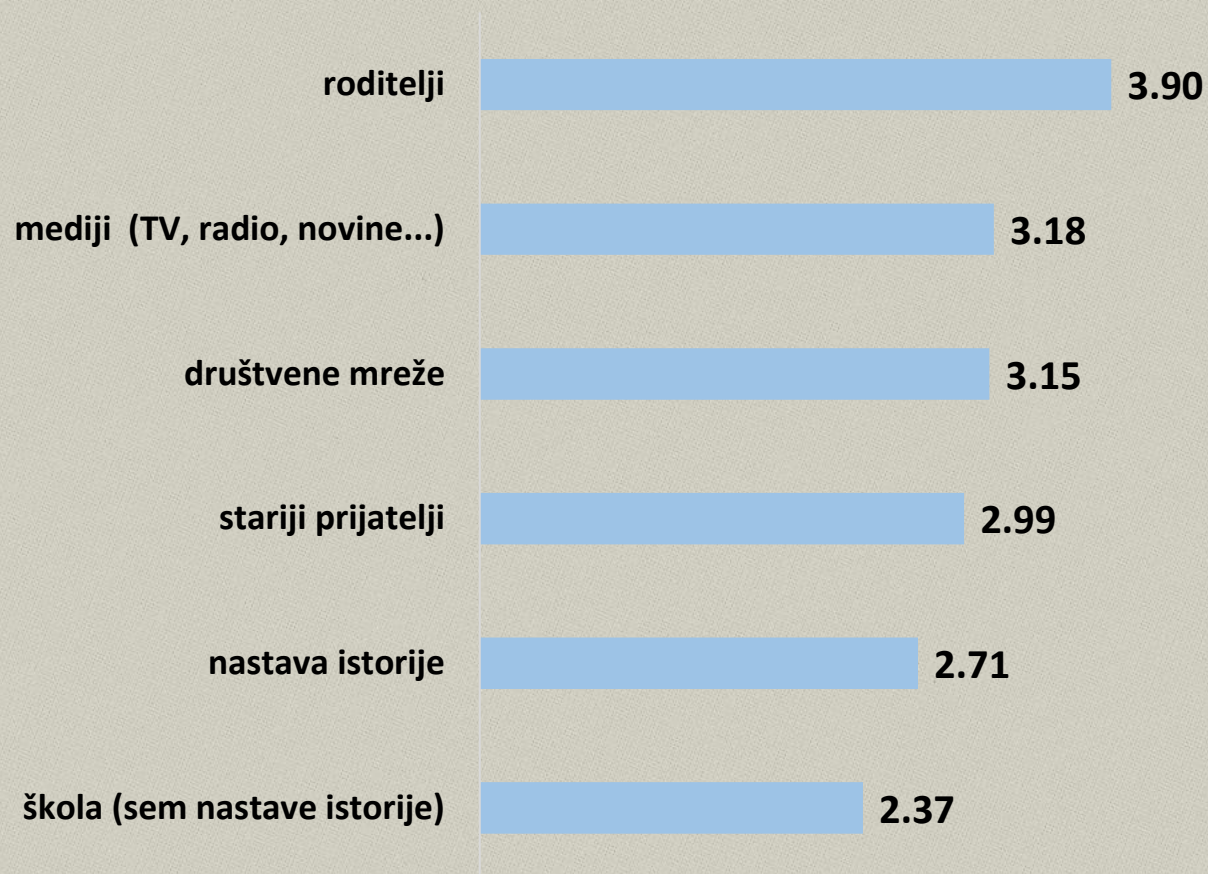
Kako biste procijenili koliko znate o periodu 90-ih?

Mladi većinski cijene da imaju znanja o devedesetima, bilo da je to malo (34%), vrlo malo (31.6%) ili puno (13%) ili jako puno (1.2%).

Na drugoj strani, 20.2% je onih koji navode da nemaju nikakvo znanje o tom periodu.

Iz kojih izvora ste saznali to što znate o 90-tim?

Mladi koji imaju određena znanja o 90-im, uglavnom navode da su ta znanja stekli od **roditelja**, koji su, na skali od 1 do 5, ocijenjeni kao **najznačajniji izvor informacija** (prosječna ocjena 3.90).

Mediji (3.18), **društvene mreže** (3.15) i **stariji prijatelji** (2.99), takođe, imaju važan uticaj, dok je **formalno obrazovanje**, posebno nastava istorije (2.71) ali i ostali sadržaji (2.37), **niže su rangirani kao važan izvor znanja o tom periodu.**

Koliko su sljedeći činioci uticali na formiranje Vašeg mišljenja o 90-im?

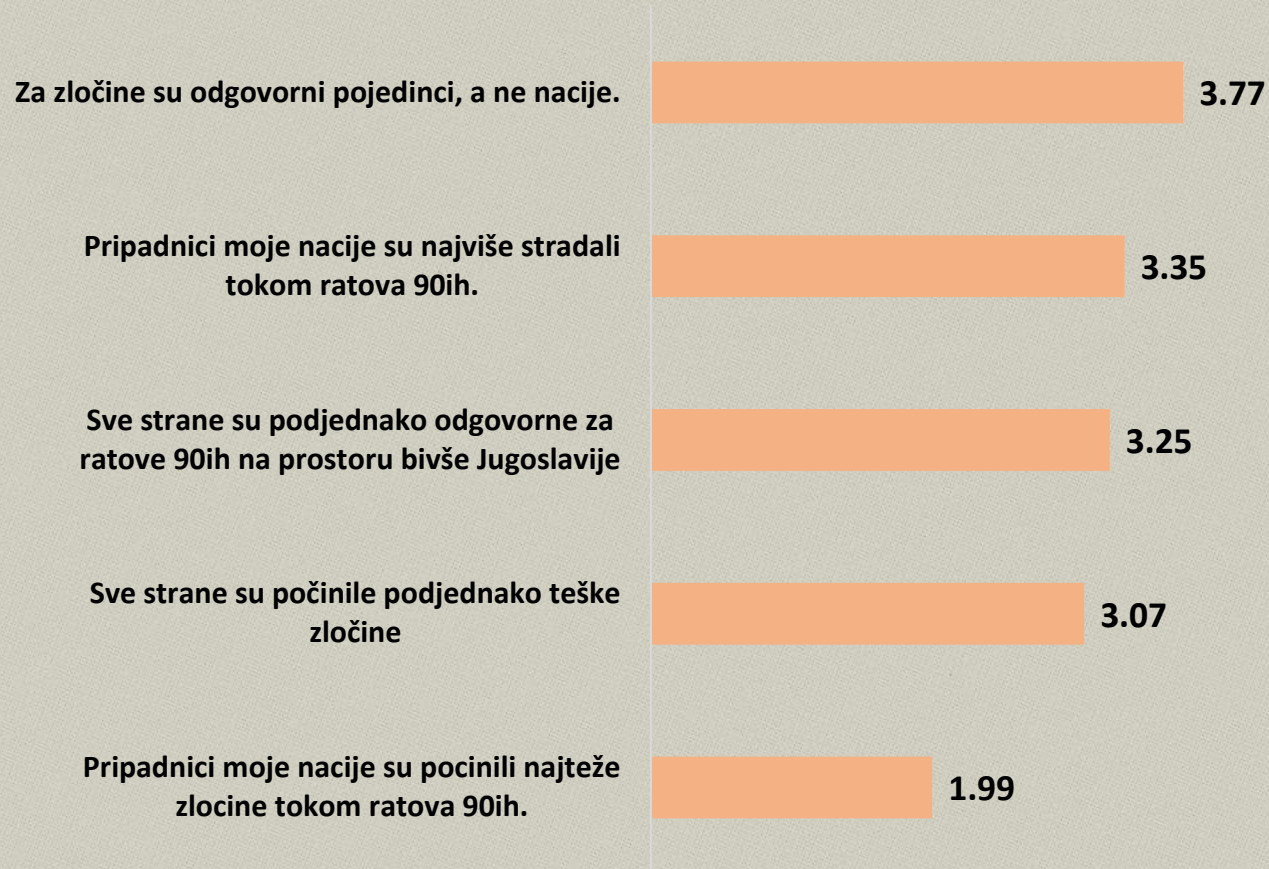
Porodica je najuticajniji faktor (na skali od 1 do 5 - 3.39), što ukazuje da su porodične priče i iskustva u velikoj mjeri formirale mišljenje o 90-im.

Bliske socijalne veze iz **okruženja** su, takođe, važne u oblikovanju stavova o tom periodu, dok **mediji** imaju umjeren uticaj.

Neformalno i formalno obrazovanje imaju slične uticaje, blizu su im, po tom uticaju, i **političke partije i lideri**, a niže na skali su **vjerska zajednica i sopstveno iskustvo**, dok najmanji uticaj imaju nevladine organizacije.

ODGOVORNOST

Preovlađujuće je uvjerenje kod mladih da su za zločine tokom ratova 90-ih odgovorni pojedinci, a ne nacije, ali i percepcija da je njihova nacija najviše stradala tokom tih ratova.

Postoji umjerena saglasnost da su sve strane podjednako odgovorne za ratove i da su počinile podjednako teške zločine, a najrjeđe je priznanje ispitanika/ca da je da je njihova nacija počinila najteže zločine.

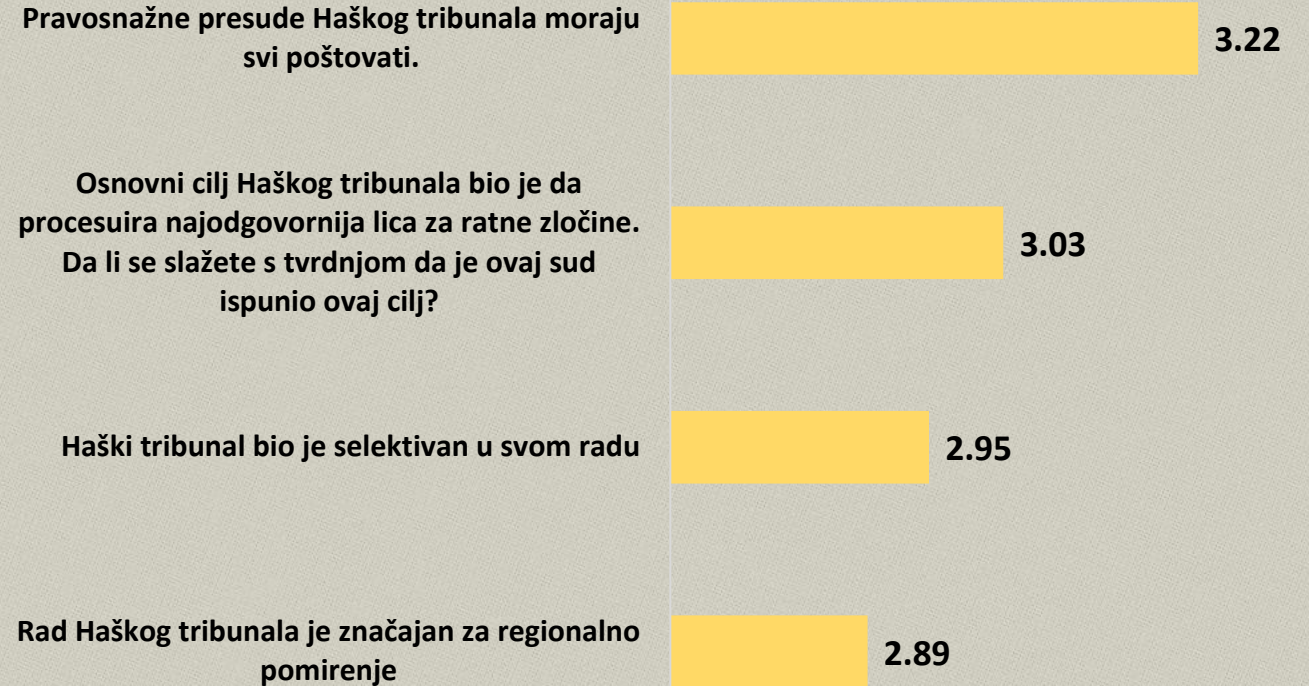
Skala od 1 do 5

HAŠKI TRIBUNAL

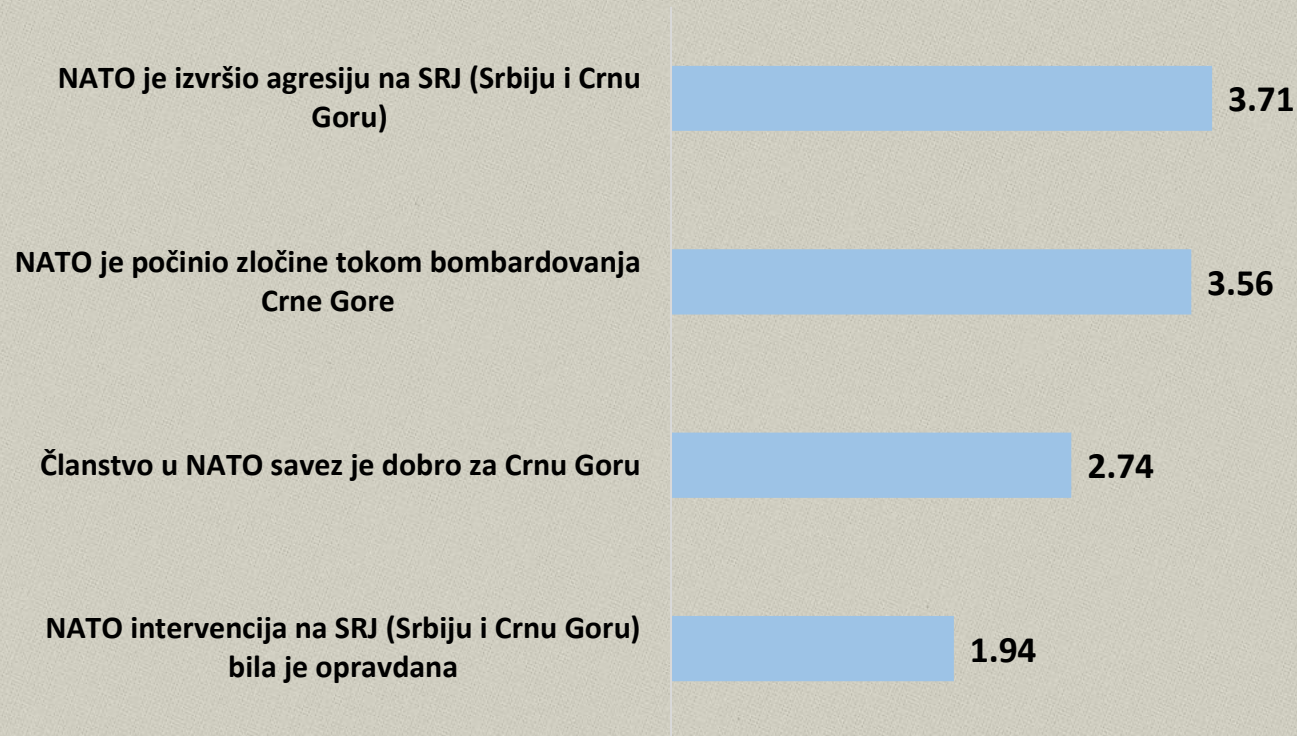
Mladi su uglavnom pri stavu da pravosnažne presude Haškog tribunala moraju svi poštovati, uz umjerenu saglasnost oko ispunjenosti osnovnog cilja ovog suda u dijelu procesuiranja najodgovornijih za ratne zločine i selektivnosti u radu.

U procjeni značaja Haškog tribunala, nešto niže je rangiran doprinos za regionalno pomirenje.

Skala od 1 do 5

NATO

Preovlađujuća je pozicija da je NATO izvršio agresiju na SRJ (Srbiju i Crnu Goru), a u značajnom obimu vjeruju i da je NATO počinio zločine tokom bombardovanja Crne Gore.

Manja je saglasnosti oko stava da je članstvo u NATO savezu dobro za Crnu Goru, a najmanje da je NATO intervencija na SRJ bila opravdana.

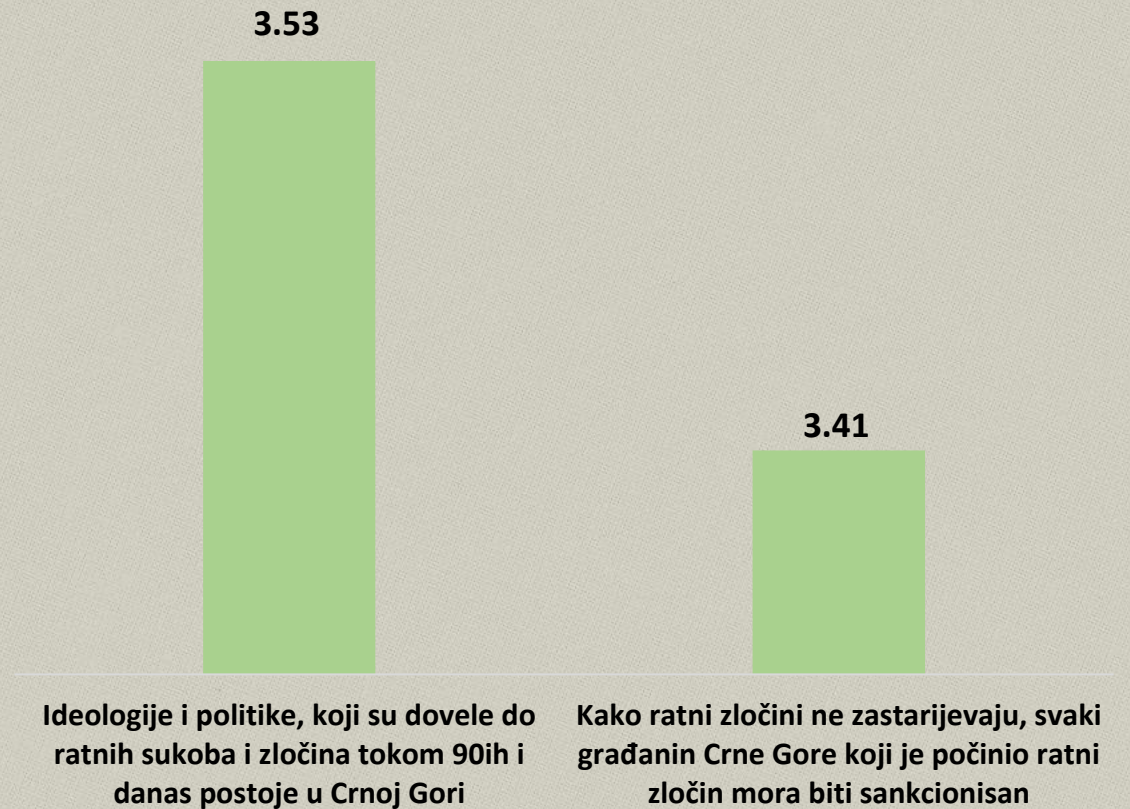
Skala od 1 do 5

VIĐENJE 90 ih

Kod mladih dominira stav da ideologije i politike koje su dovele do ratnih sukoba i zločina tokom 90-ih i dalje postoje u Crnoj Gori.

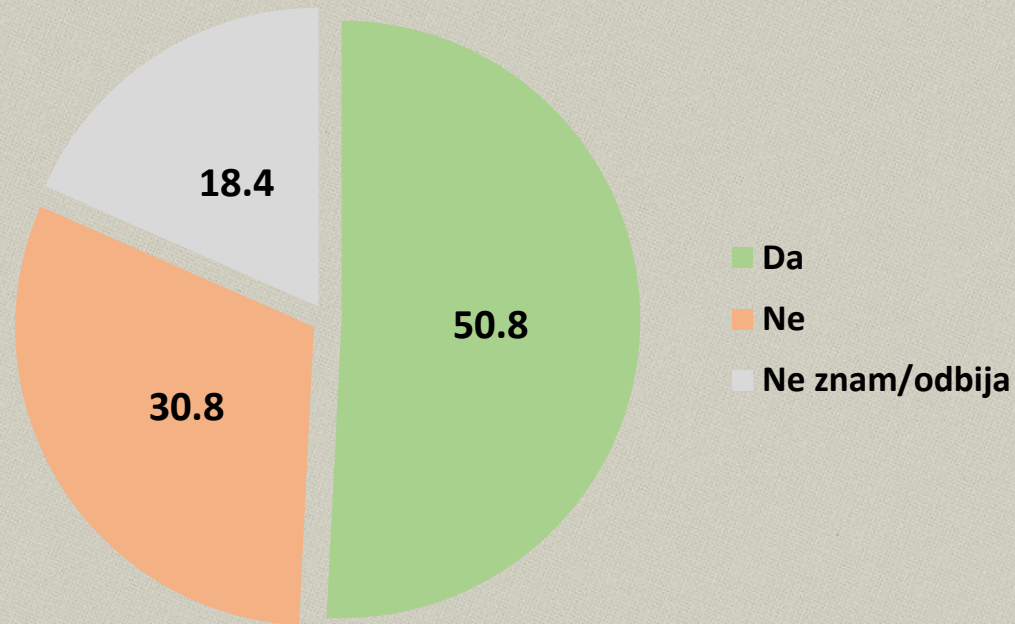
Takođe, postoji značajna podrška za sankcionisanje građana Crne Gore koji su počinili ratne zločine, a s obzirom da ratni zločini ne zastarijevaju.

Skala od 1 do 5

FORMALNO OBRAZOVANJE

Da li mladi tokom formalnog obrazovanja treba da uče o 90-im?

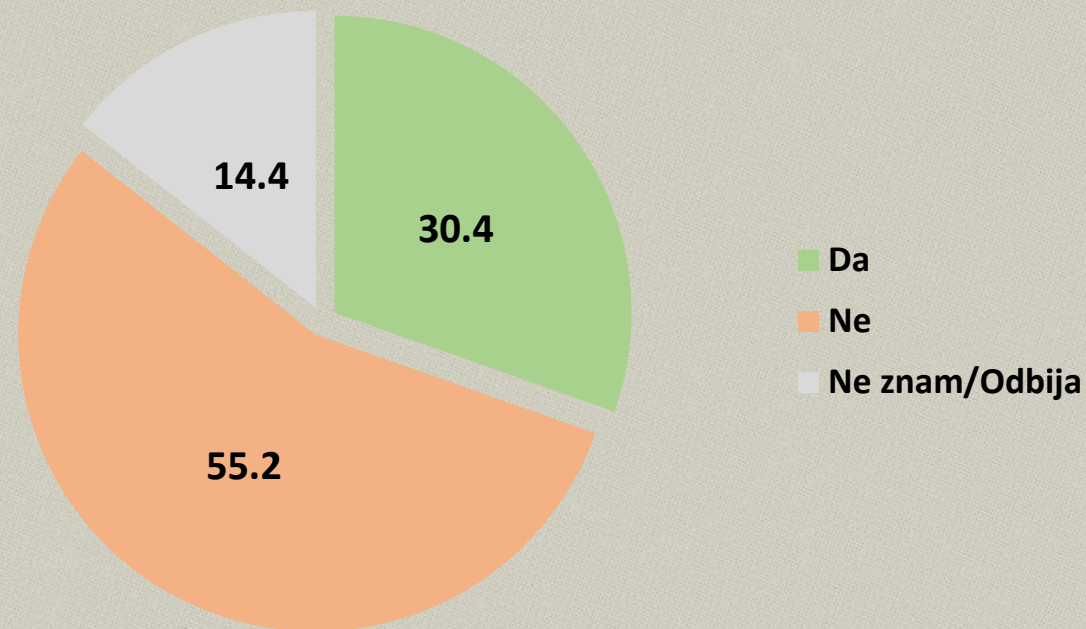

Većina ispitanika/ca (50.8%) smatra da mladi tokom formalnog obrazovanja treba da uče o 90-im godinama.

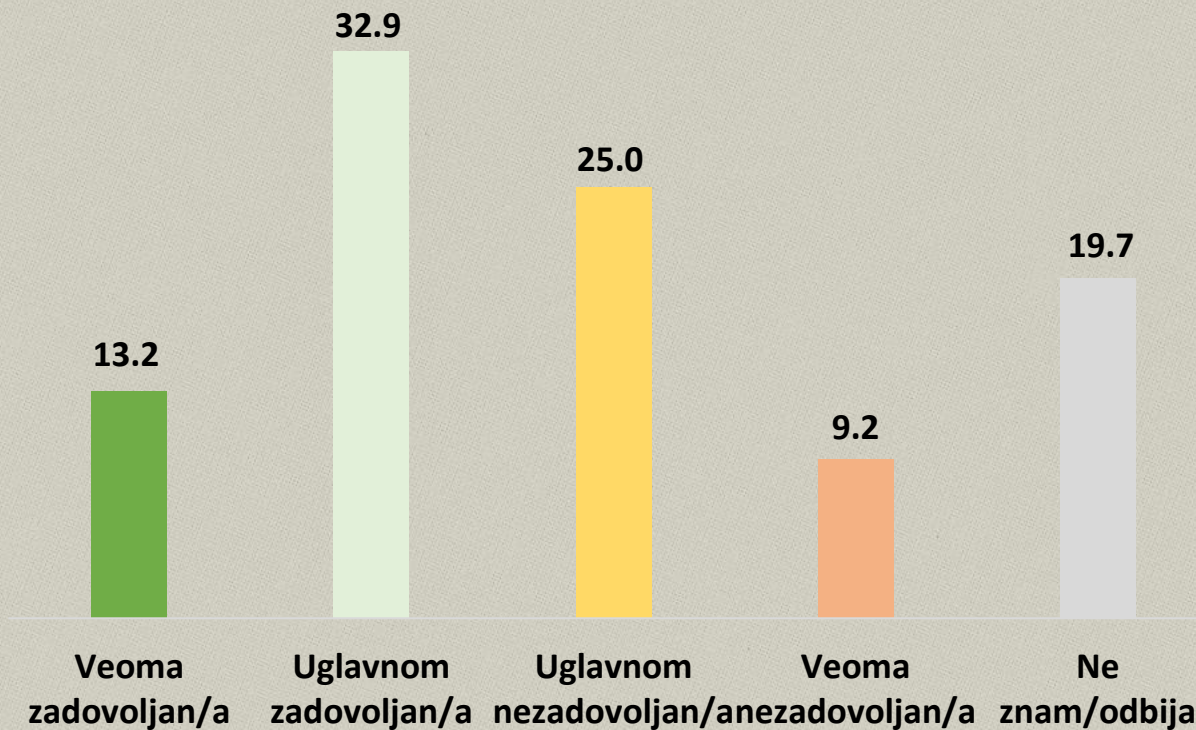
S druge strane, manje od 1/3 vjeruje da to nije potrebno, dok oko 1/5 ili nije sigurno ili odbija da odgovori na ovo pitanje.

Da li ste tokom svog formalnog obrazovanja učili o dešavanjima iz 90-ih?

Dominantna većina mladih ispitanika/ca (55.2%) nije bila u prilici da uči o dešavanjima iz 90-ih tokom svog formalnog obrazovanja, dok manje od trećine navodi da su učili o ovom periodu u školi.

U kojoj mjeri ste zadovoljni kako se uči o 90-im u školama?

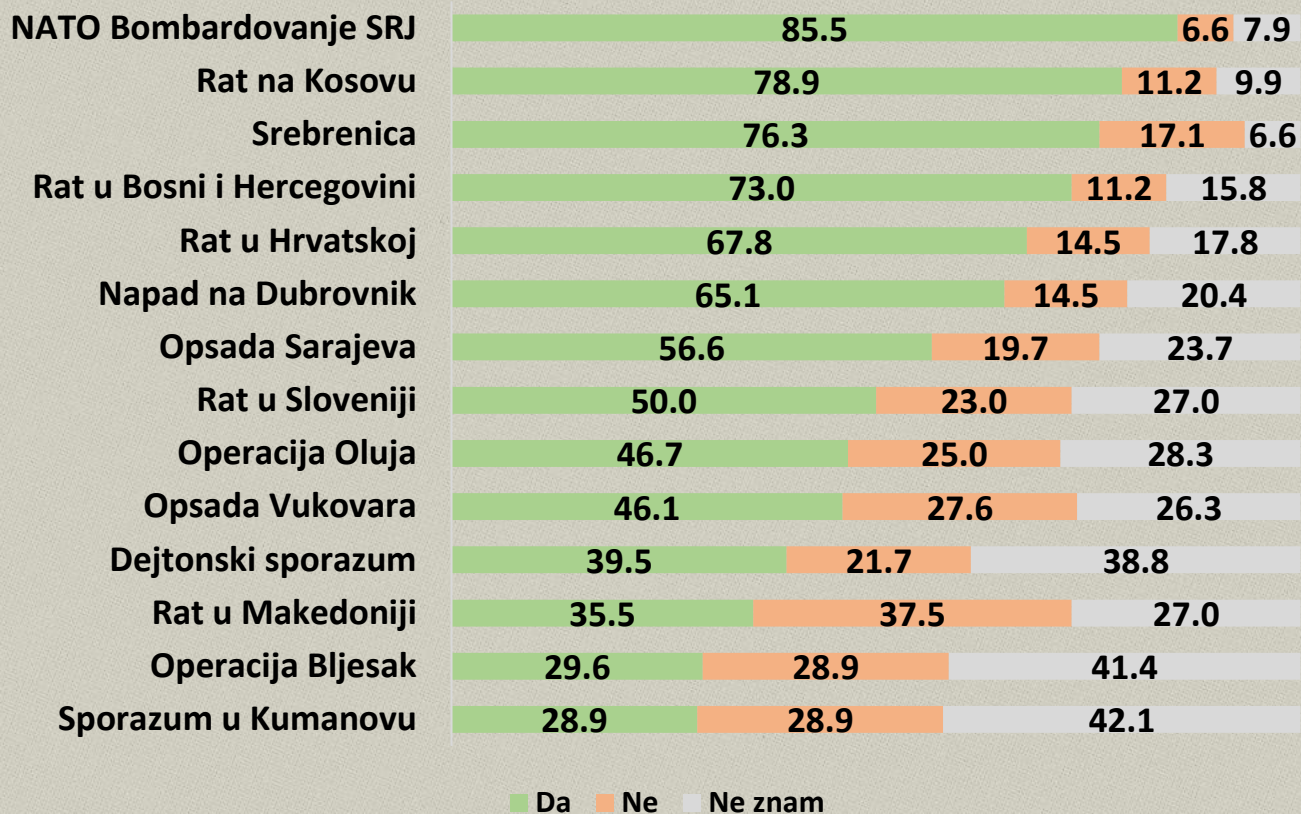

Među mladima koji su učili o dešavanjima iz 90-ih u školi, **preovlađuju oni koji su zadovoljni načinom na koji se ta tema obrađuje**, bilo da je to uglavnom (32.9%) ili veoma (13.2%).

Manje je nezadovoljnih, pri čemu oni rangiraju od uglavnom (25%) do veoma nezadovoljnih (13.2%).

Oko petine ne može da se odredi jasno oko ovog pitanja.

O kojim događajima iz ratova 90-ih ste učili tokom školovanja?

Najviše ispitanika/ca, koji su u školi učili o 90-im, učilo je o NATO bombardovanju SRJ (85.5%) i ratu na Kosovu (78.9%), a najmanje o operaciji "Bljesak" (29.6%) i sporazumu u Kumanovu (28.9%).

O ratu u BiH učilo je 73% mladih, a o Srebrenici 76.3%, dok je značajno manji procenat onih koji su učili o operaciji „Oluja“ - 46.7% i ratu u Makedoniji - 35.5%.

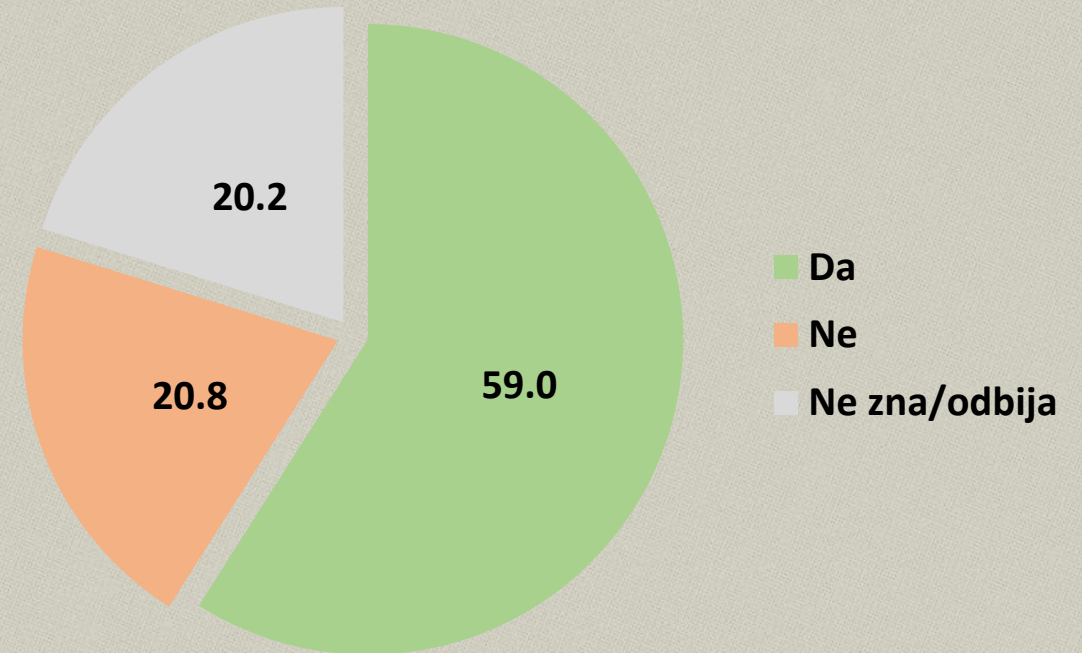
Značajan procenat je onih koji su nesigurni ili ne znaju da li su učili o određenim događajima.

ZNANJE

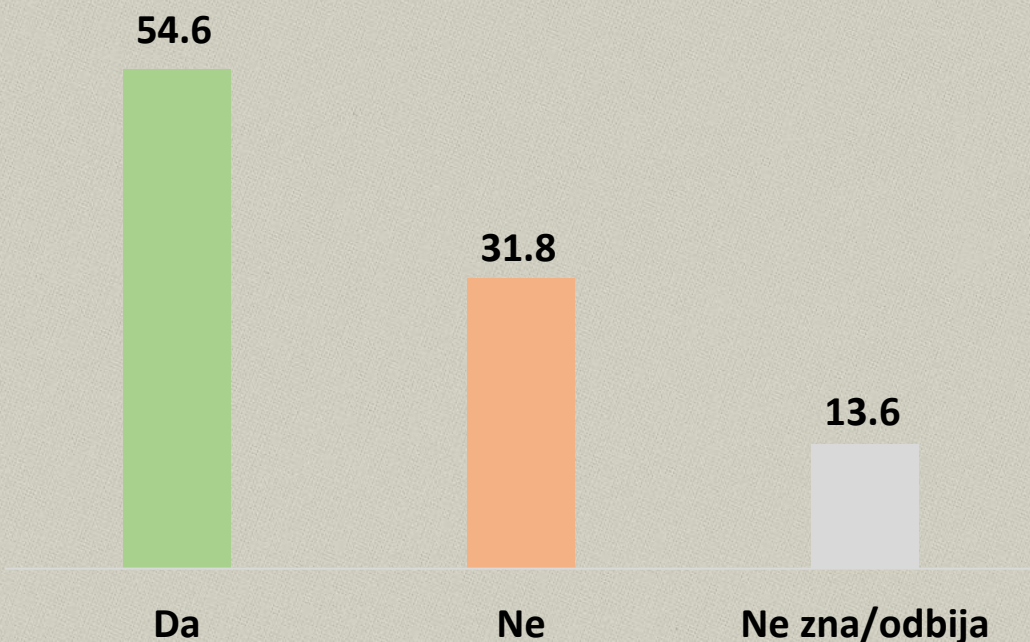
Da li je Crna Gora učestvovala u ratovima 90-ih na prostoru bivše Jugoslavije?

Dvije trećine mladih ispitanika/ca navodi da je Crna Gora učestvovala u ratovima 90-ih na prostoru bivše Jugoslavije.

Oko petine smatra da Crna Gora nije učestvovala u tim dešavanjima, dok, takođe, oko petine nije sigurno ili odbija da odgovori na ovo pitanje.

Da li ste čuli za napad na Dubrovnik oktobra 1991. godine?

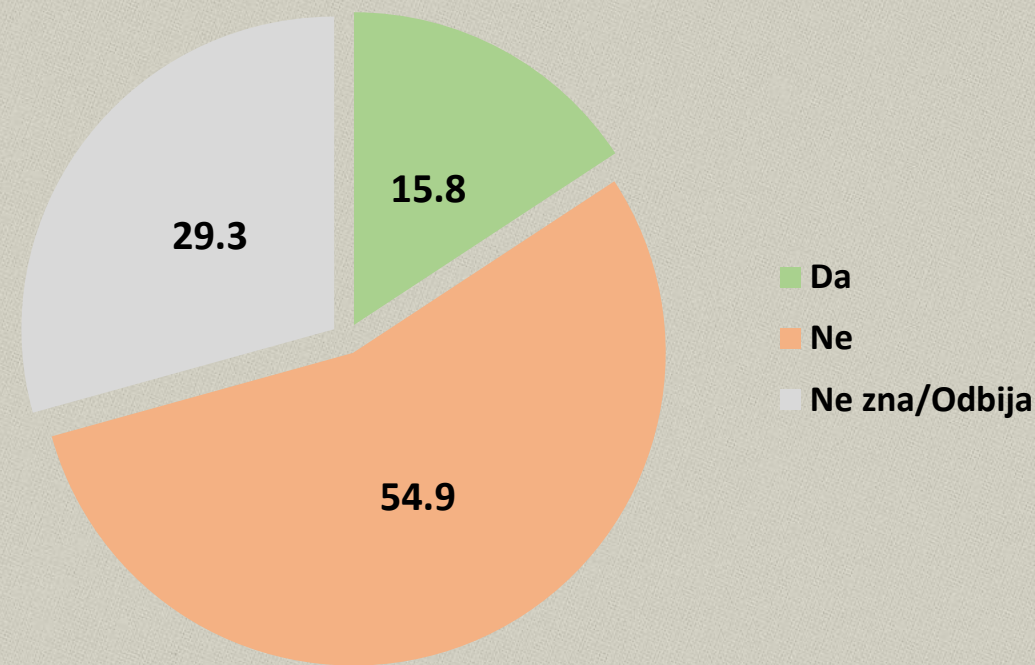
Nešto više od polovine mladih (54.6%) navodi da su čuli za napad na Dubrovnik u oktobru 1991. godine.

Manje od trećine nije čulo za taj napad, dok 13.6% ispitanika/ca odbija da se odredi ili ne zna.

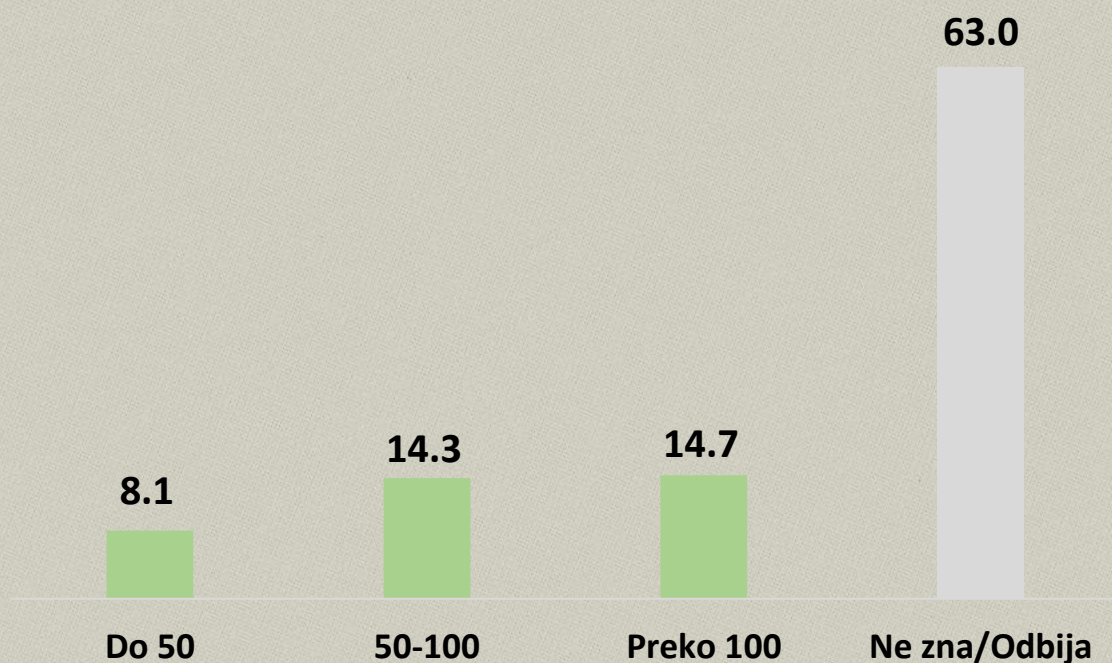
Da li je, prema Vašem mišljenju, napad na Dubrovnik bio opravdana vojna akcija?

Među mladima koji su čuli za napad na Dubrovnik, **većina (54.9%) smatra da napad nije bio opravdana vojna akcija.**

Manji procenat (15.8%) vjeruje da je napad bio opravdan, dok **29.3% nije sigurno ili odbija da odgovori na ovo pitanje.**

Prema Vašim saznanjima, koliko je crnogorskih građana poginulo u napadu na Dubrovnik?

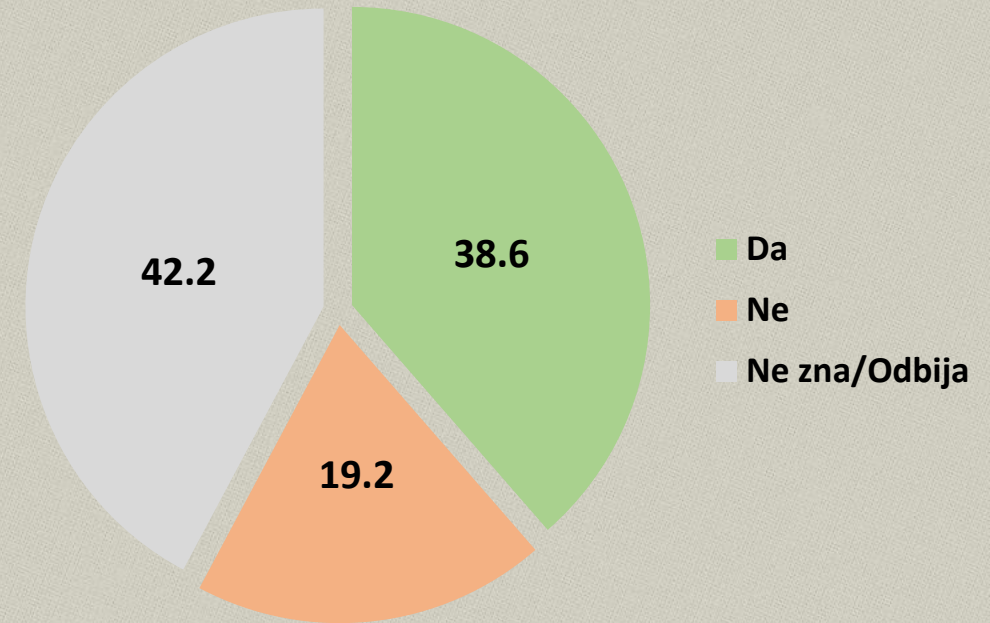
Među mladima koji su čuli za napad na Dubrovnik, većina (63%) nije sigurna ili odbija da odgovori na pitanje o broju poginulih crnogorskih građana u tom napadu.

Manji procenat vjeruje da je poginulo preko 100 građana (14.7%), dok 14.3% smatra da je broj poginulih bio između 50 i 100, a 8.1% vjeruje da je u tom napadu poginulo do 50 crnogorskih građana.

Da li je na prostoru Crne Gore bilo ratnih zločina?

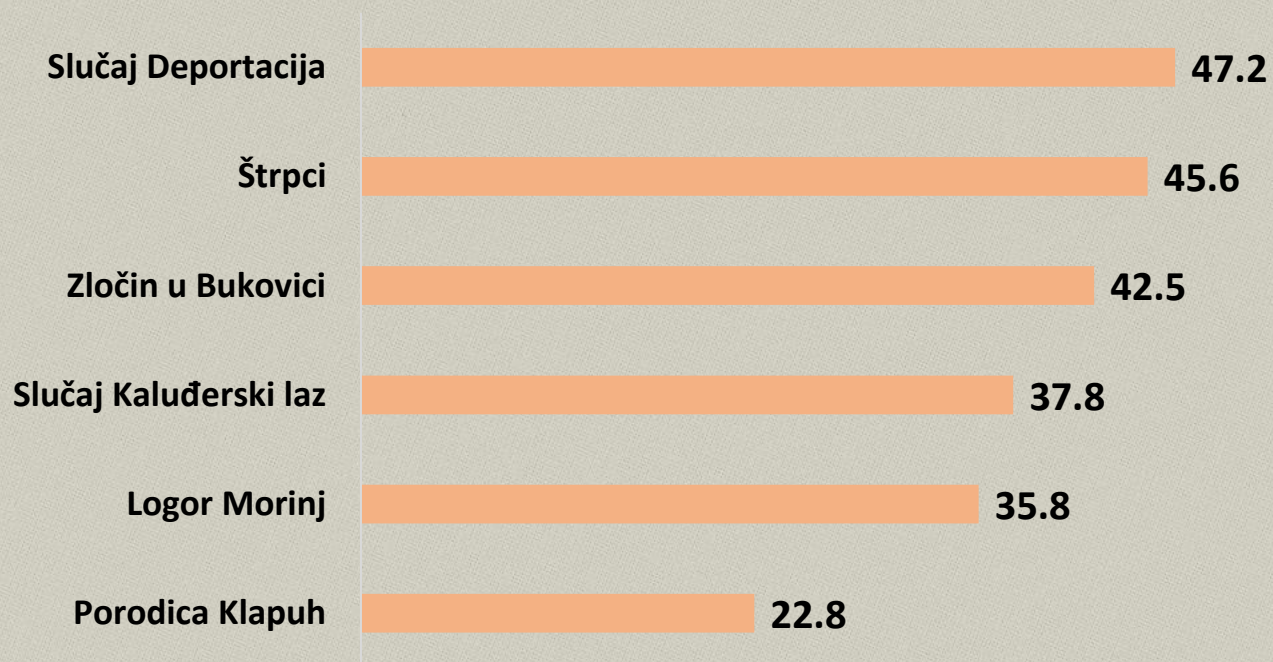
Nešto više od trećine mladih (38.6%) vjeruje da je na prostoru Crne Gore bilo ratnih zločina, dok je 19.2% na stanovištu da ih nije bilo.

Značajan je procenat (42.2%) oni koji ne mogu da se odrede oko ovog pitanja.

Za koje zločine počinjene na teritoriji Crne Gore znate?

(odgovarali oni koji smatraju da je u Crnoj Gori bilo ratnih zločina)

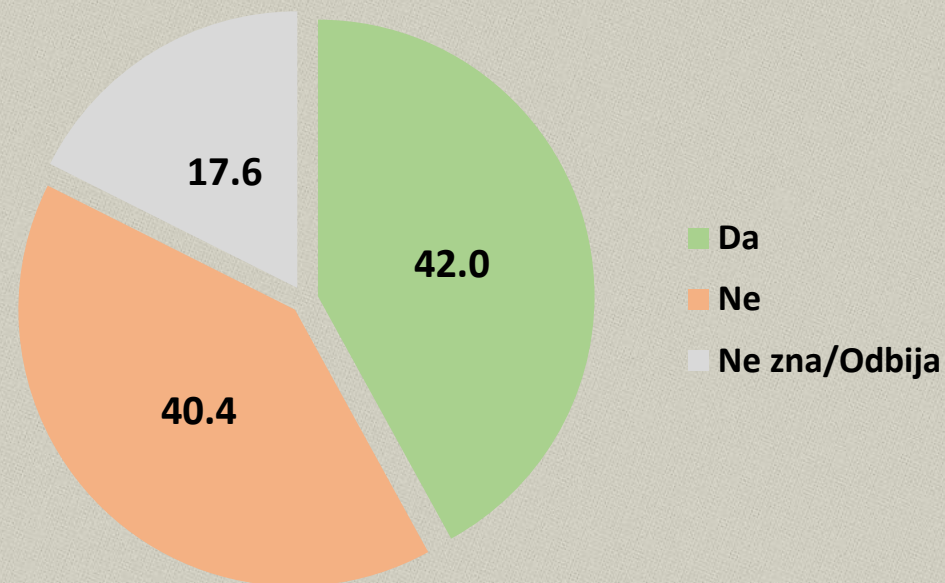
Među mladima koji vjeruju da je na teritoriji Crne Gore bilo ratnih zločina, **najviše njih zna za slučaj Deportacija (47.2%), zatim za zločin u Štrpcima (45.6%) i u Bukovici (42.5%).**

Slijede slučaj Kaluđerski laz (37.8%) i logor u Morinju (35.8%), dok je najmanje onih koji su upoznati sa slučajem porodice Klapuh (22.8%).

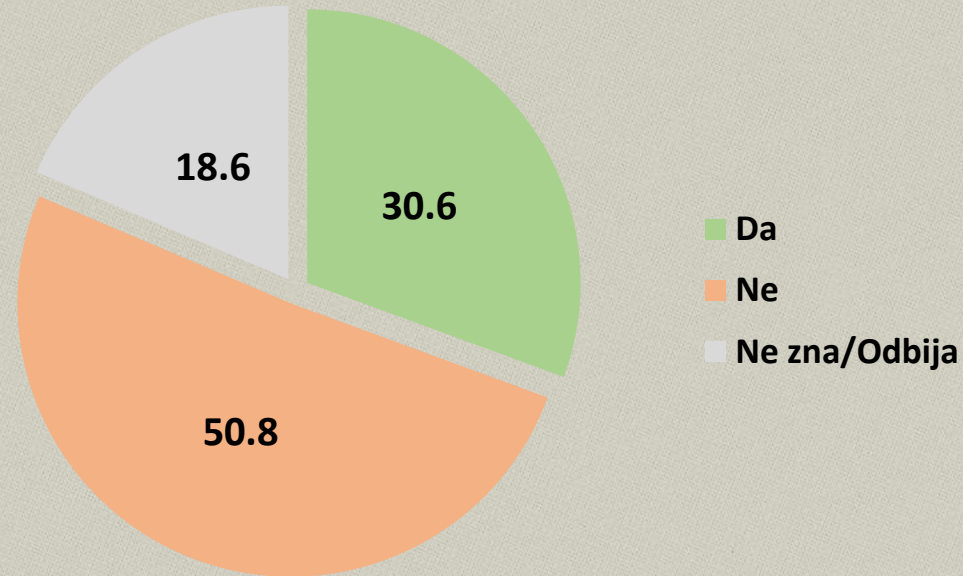
Da li ste čuli za slučaj „Štrpci“?

Podaci ukazuju da je **42% mladih čulo za slučaj "Štrpci," dok 40.4% nije upoznato sa ovim slučajem.**

Dodatnih 17.6% mladih nije sigurno ili odbija da odgovori na ovo pitanje.

Da li ste čuli za slučaj „Deportacije“?

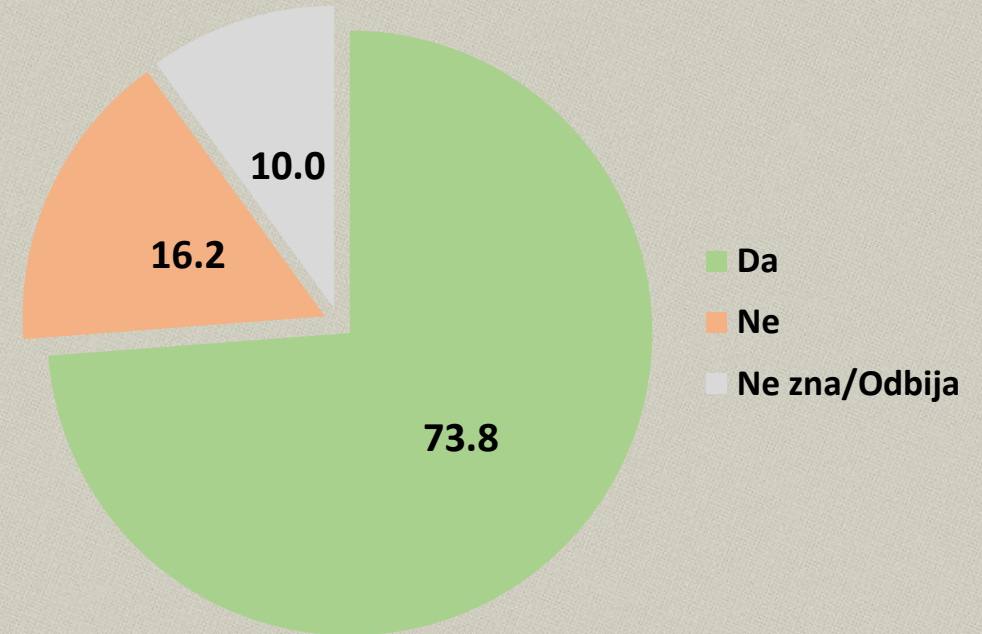

Većina od 50.8% mladih nijesu čuli za slučaj "Deportacije", dok je nešto manje od trećine (30.6%) onih koji su čuli za ovaj slučaj.

Dodatnih 18.6% ne može odredi oko ovog pitanja.

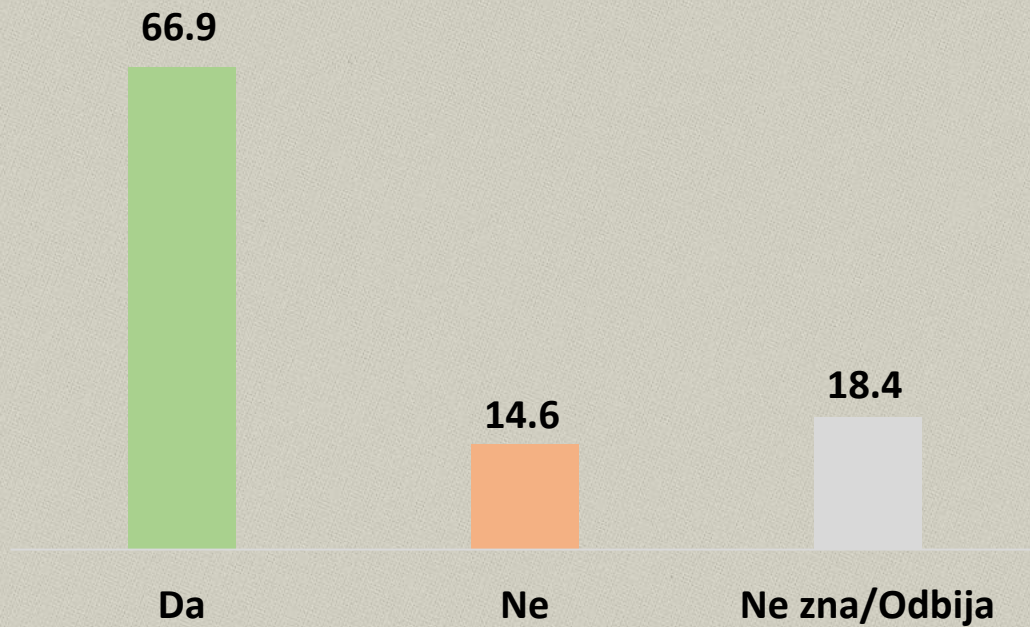
Da li znate što se desilo u Srebrenici jula 1995. godine?

Velika većina mladih (73.8%) navodi da su upoznati sa događajima u Srebrenici u julu 1995. godine.

Da li je u Srebrenici počinjen genocid?

(za one koji navode da znaju šta se desilo u Srebrenici)

Rezultati istraživanja pokazuju da 66.9% mladih vjeruje da je u Srebrenici počinjen genocid, dok 14.6% smatra da nije.

Dodatnih 18.4% nije sigurno ili odbija da odgovori na ovo pitanje.

Navedite što se, po Vašem mišljenju, dogodilo u Srebrenici?

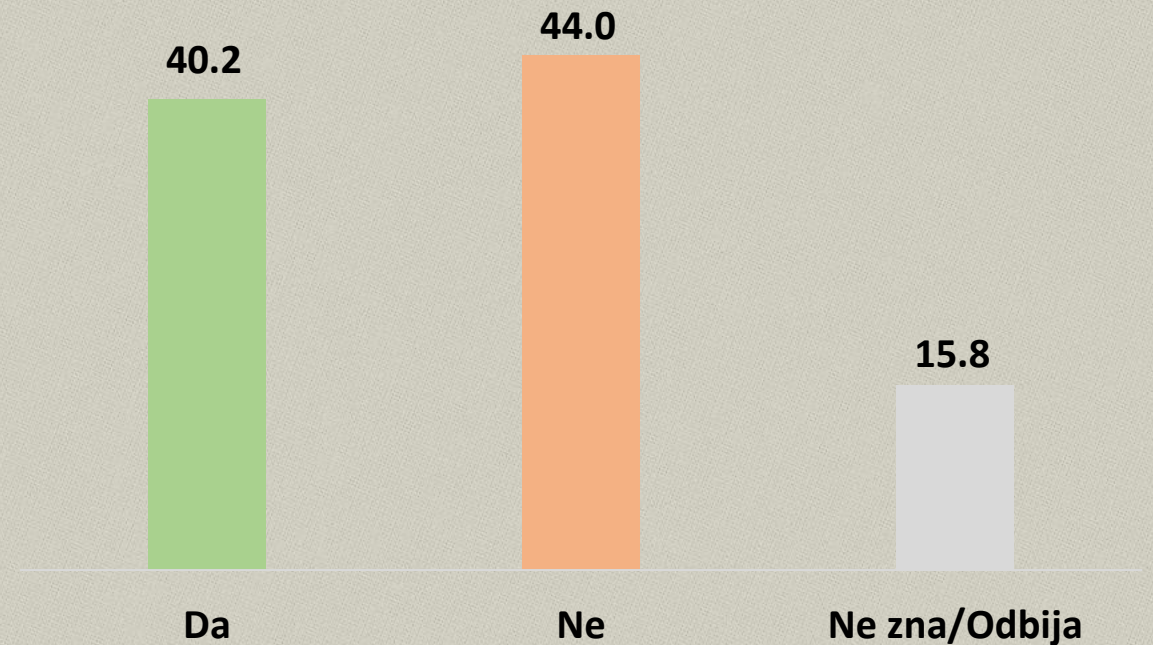
(ispitanici/e koji navode da se nije dogodio genocid)

- **Rat i stradanja:** mnogi ispitanici/e smatraju da se u Srebrenici dogodio ratni sukob sa stradanjima, ali ne prepoznaju to kao genocid, već to opisuju kao zločin ili kao dio ratnih operacija koje su uključivale vojnu borbu i žrtve s obje strane.
- **Zločin, ali ne genocid:** druga grupa ispitanika/ca priznaje da je u Srebrenici počinjen zločin, ali ga ne smatraju genocidom, već ga vide kao nešto što se dešava u svim ratovima, bez genocidne namjere.
- **Negiranje i teorije zavjere:** treća grupa ispitanika/ca ide korak dalje i sugeriše teorije zavjere ili negira genocid koristeći različite argumente, a među njima su i oni koji smatraju da je događaj isceniran ili preuveličan, kao i oni koji navode da su žrtve u Srebrenici bile vojni ciljevi.
- Takođe, postoji značajan broj mladih koji nisu mogli ili nisu željeli da daju konkretan odgovor, pokazujući **nesigurnost ili nezainteresovanost za ovu temu.**

Da li ste čuli za akciju "Oluja" iz 1995. godine?

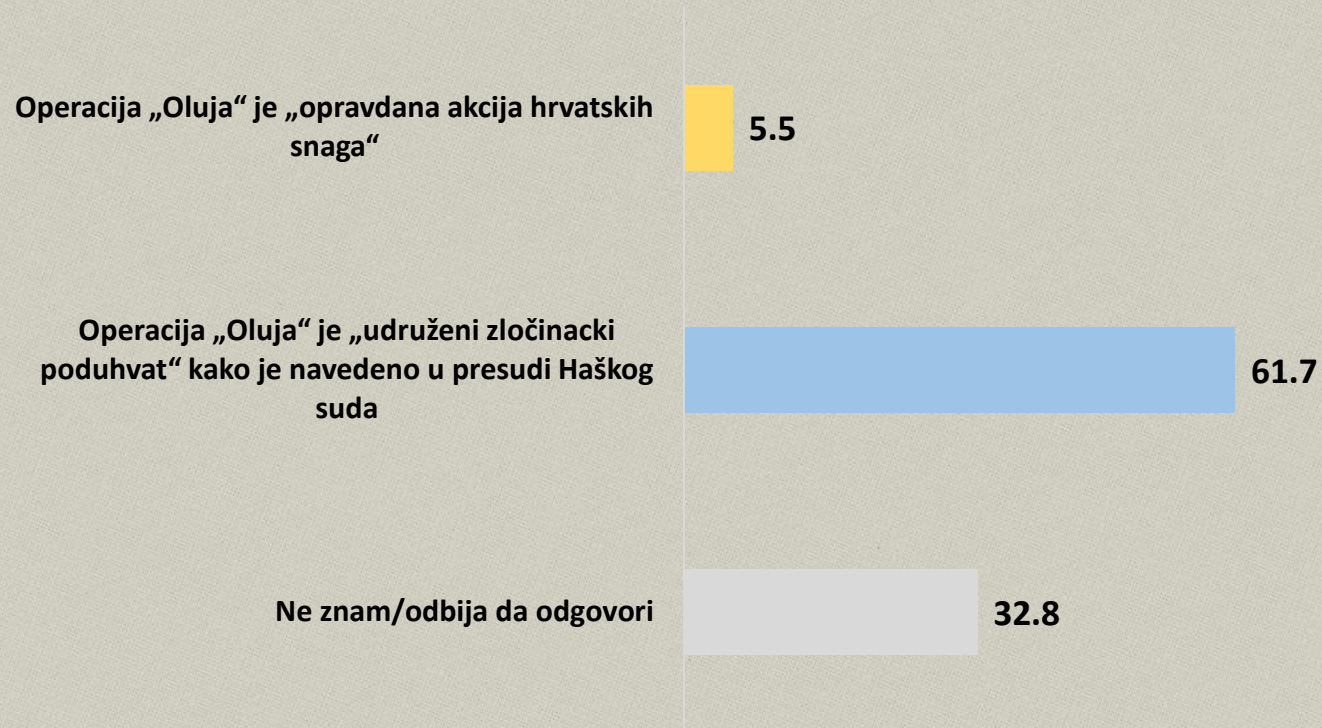
Za akciju "Oluja" iz 1995. godine čulo je 40.2% mladih, dok 44% nije upoznato s ovom akcijom.

Dodatnih 15.8% nije sigurno ili odbija da odgovori na ovo pitanje.

Što je, po Vašem mišljenju, operacija „Oluja“?

(za one koji su čuli za akciju „Oluja“)

Većina mladih (61.7%) smatra da je operacija "Oluja" bila "udruženi zločinački poduhvat."

Mali procenat (5.5%) vjeruje da je to bila "opravdana akcija hrvatskih snaga."

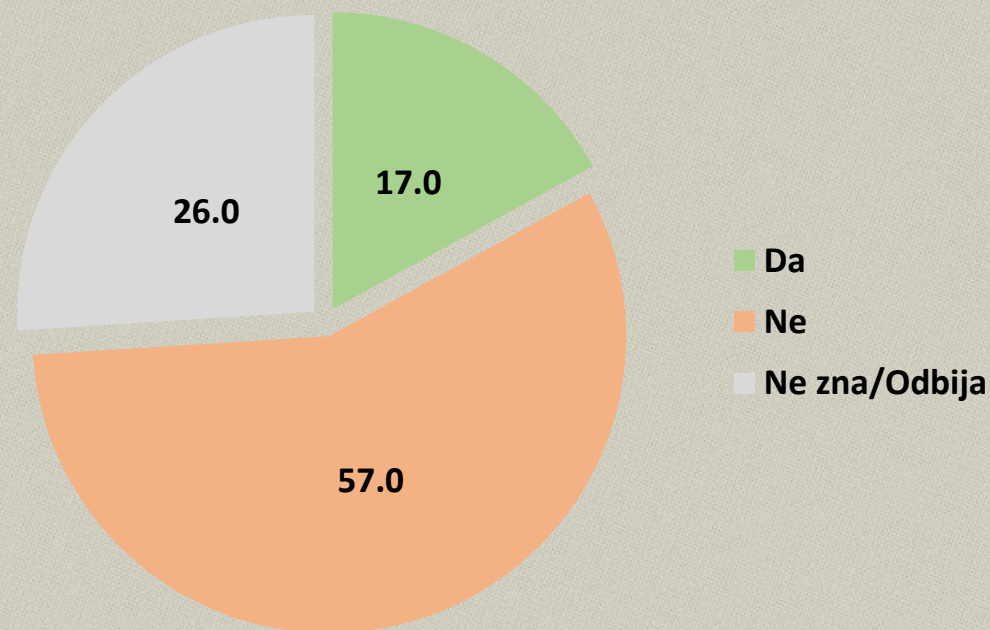
Skoro trećina nije sigurna ili odbija da odgovori na ovo pitanje.

Da li ste čuli za slučaj "Lora" i, ako jeste, ko su bile žrtve?

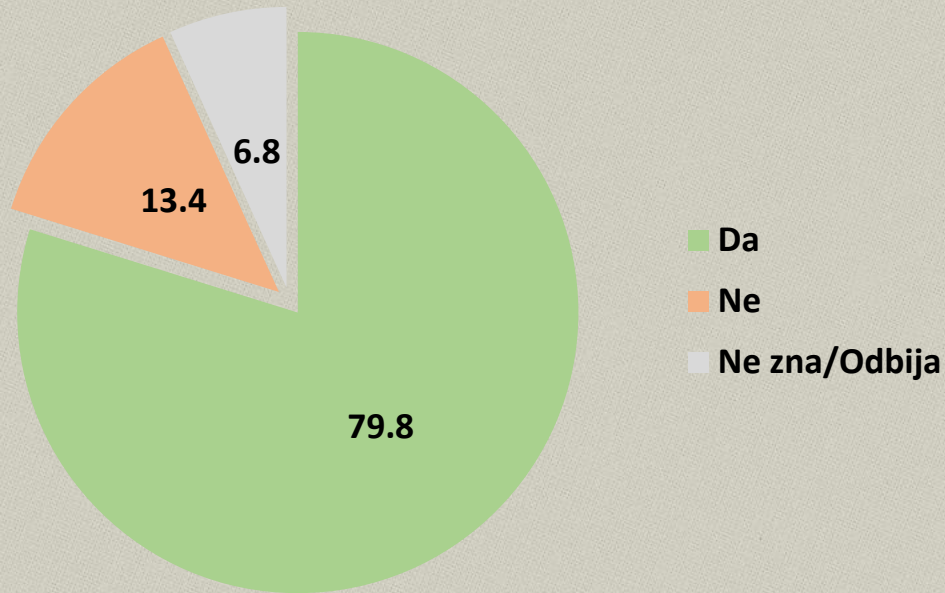
Samo 17% mladih je čulo za slučaj "Lora," dok većina (57%) nije upoznata sa ovim slučajem. Preko 1/4 nije sigurno ili odbija da odgovori na pitanje.

Većina mladih ispitanika/ca navodi da su žrtve bili Srbi, dok neki navode da je među žrtvama bilo i Muslimana, Bošnjaka, Crnogoraca, te pripadnika vojske i civila.

Takođe, pojedini su naglasili da su žrtve bile svi oni koji nisu bili naklonjeni Hrvatskoj ili su bili pripadnici nekadašnje SFRJ vojske.

Da li ste upoznati da je NATO bombardovao SRJ (Srbiju i Crnu Goru) 1999. godine?

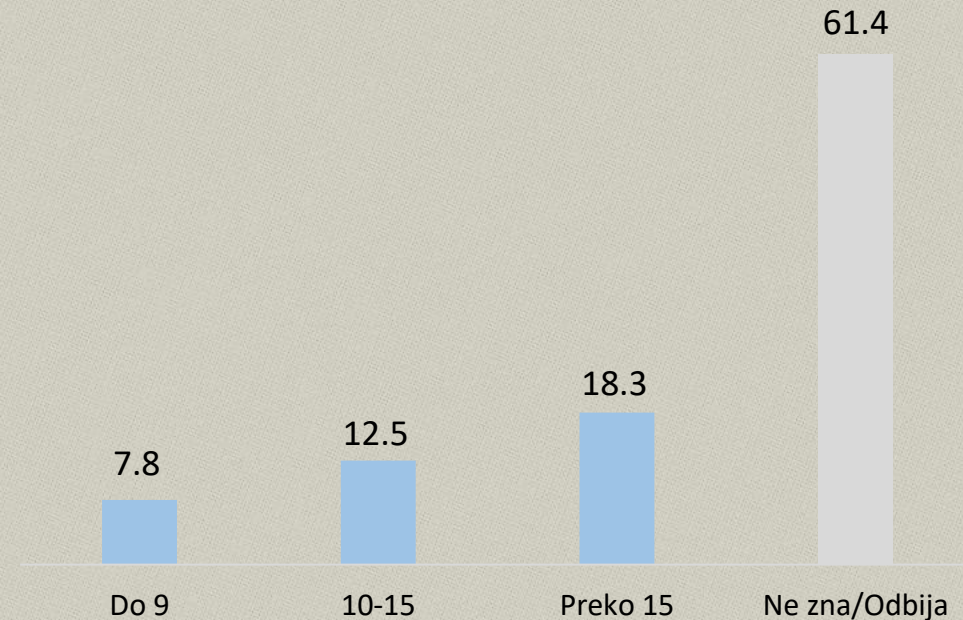

Velika većina mladih ispitanika/ca (79.8%) upoznata je sa NATO bombardovanjem SRJ (Srbije i Crne Gore) 1999. godine, dok manji procent nije čuo za to.

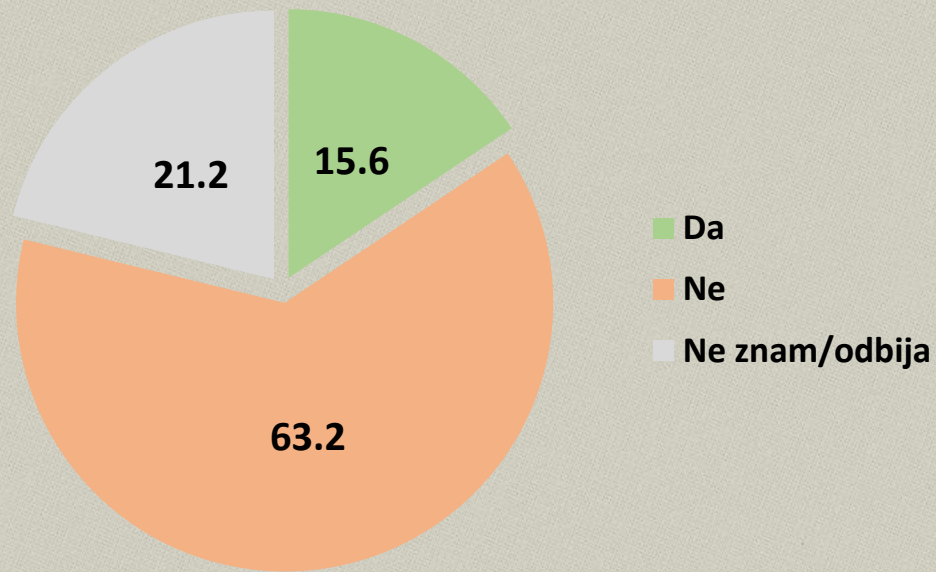
Prema Vašim saznanjima, koliko je ljudi poginulo u Crnoj Gori tokom NATO bombardovanja?

(za one koji znaju za NATO bombardovanje)

Većina mladih (61.4%) ne može da se odredi oko broja poginulih tokom NATO bombardovanja u Crnoj Gori, dok oko petine smatra da je poginulo više od 15 ljudi, 12.5% smatra da je taj broj između 10 i 15, a 7.8% navodi da je broj poginulih manji od 9.

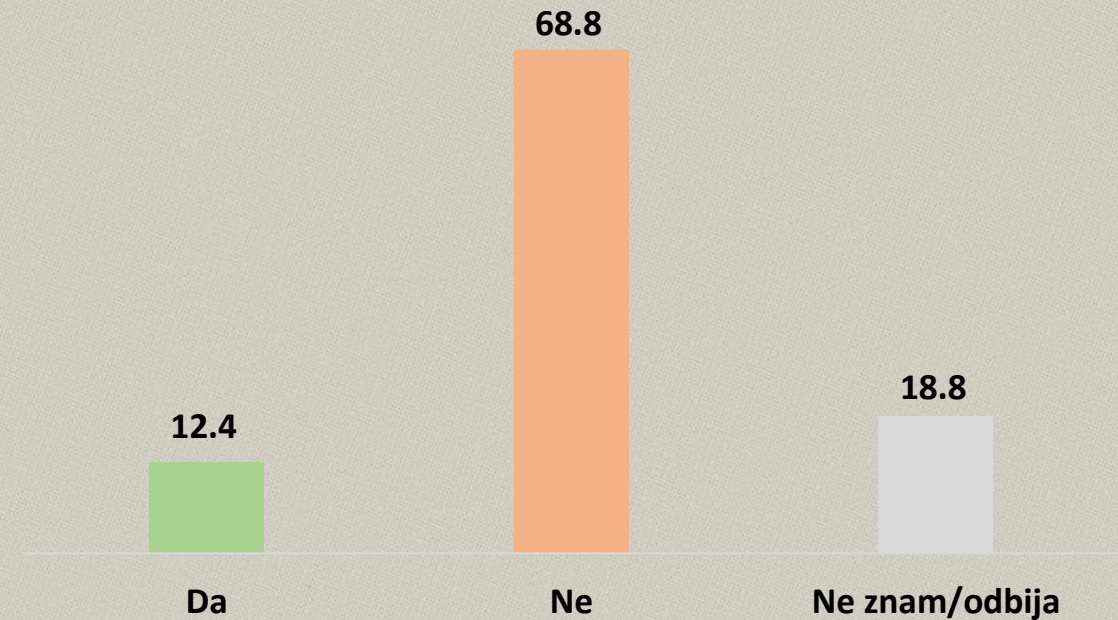
Da li ste čuli za antiratni pokret 90ih u regionu?

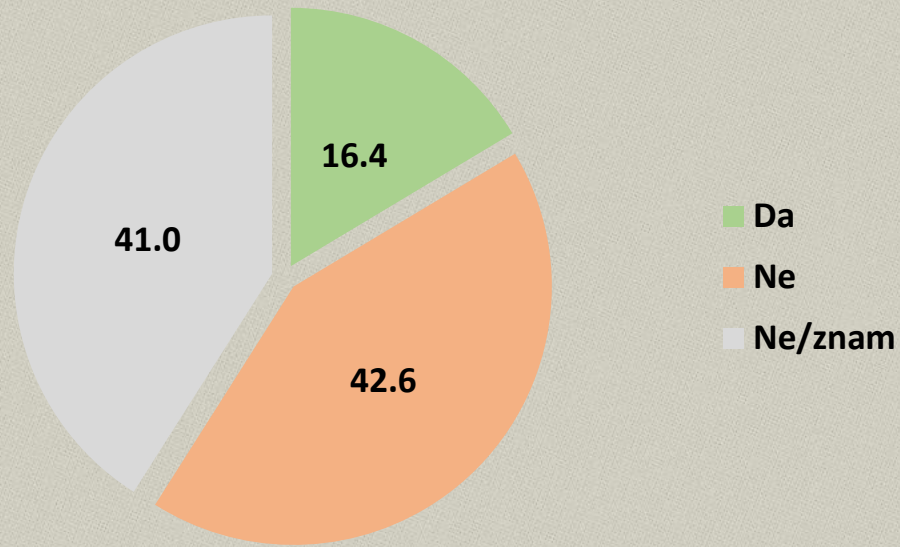
Većina mladih ispitanika/ca (63.2%) nije čula za antiratni pokret 90-ih u regionu, dok je samo 15.6% upoznato s tim, a 21.2% odbija da se izjasni.

Da li ste čuli za antiratni pokret 90ih u Crnoj Gori?

Svega 12.4% mladih je čulo za antiratni pokret 90-ih u Crnoj Gori, dok većina - 68.8% - nije čula za taj pokret, a 18.8% se ne određuje.

Da li ste čuli da je u regionu podignut neki spomenik žrtvama ratova 90ih?

Preko dvije petine (42.6%) mladih nije čulo da je u regionu podignut neki spomenik žrtvama ratova 90-ih, dok je 16.4% onih koji imaju informacije o nekom od takvih spomenika. Znatan procenat (41%) ne zna ili odbija da odgovori na ovo pitanje.

Među onima koji su čuli za neki spomenik, najčešće su spominjani spomenici u Srebrenici, spomenik na Pobrežju, te spomen ploča u Morinju i spomenici u Beogradu (posebno oni vezani za žrtve NATO bombardovanja, kao što je spomenik Milici Rakić ili stradalim radnicima RTS-a).

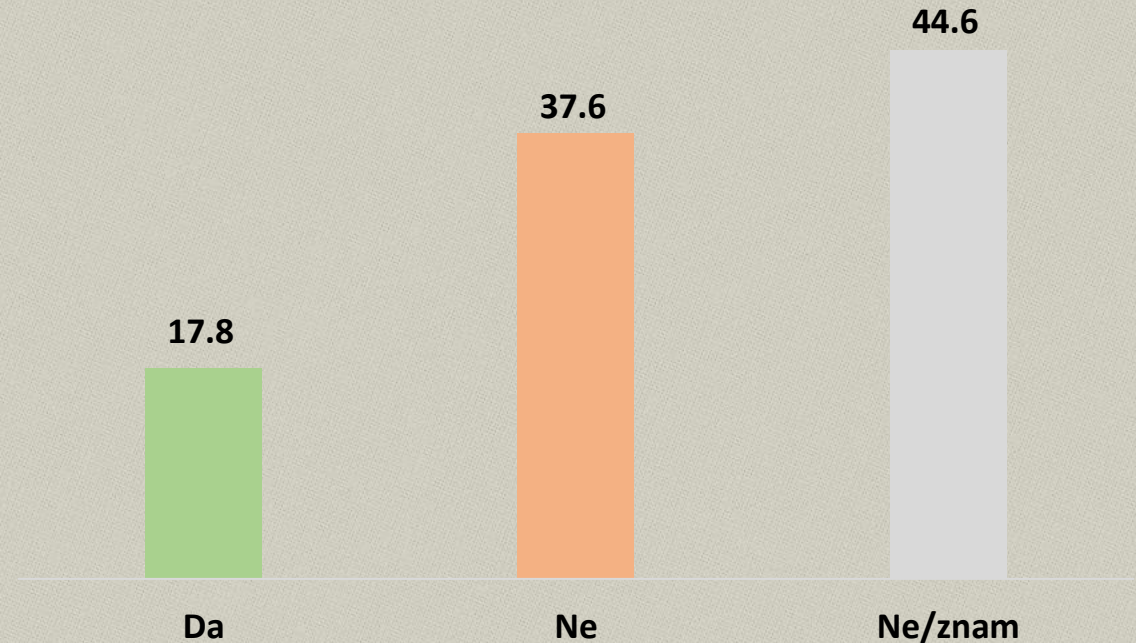
Veći broj nije mogao tačno da imenuje specifične spomenike, iako su bili svijesni da oni postoje.

Da li ste čuli da je u Crnoj Gori podignut neki spomenik žrtvama ratova 90ih?

Samo 17.8% mladih čulo je za podizanje spomenika žrtvama ratova 90-ih, dok većina ili nije čula (37.6%) ili ne zna (44.6%) da li je spomenik podignut.

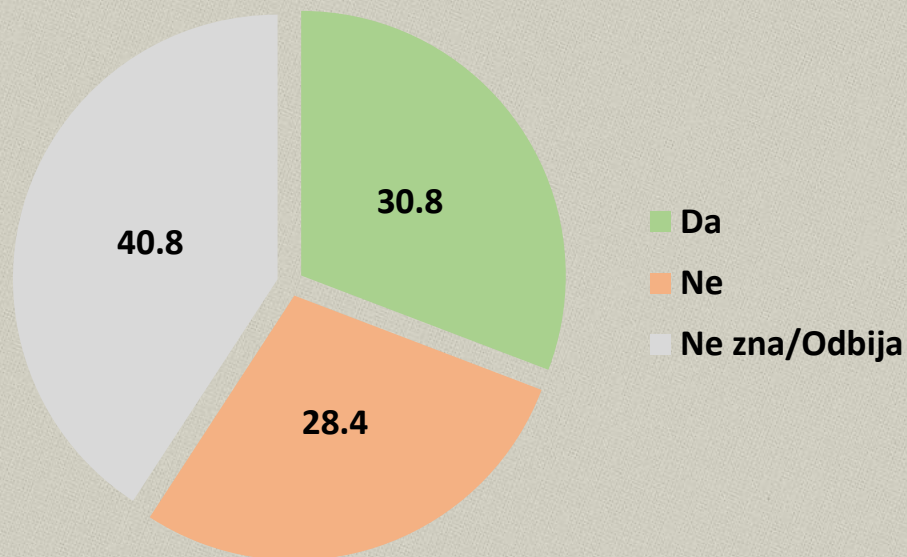
Mladi koji su čuli za postojanje spomenika žrtvama ratova 90-ih u Crnoj Gori najčešće su spominjali spomenike u **Podgorici** (Spomen-park na Pobežju), **Bijelom Polju** (spomenik posvećen žrtvama otmice u Štrpcima), **Murinu** (spomenik žrtvama NATO bombardovanja) i Pljevljima.

Mnogi nisu mogli da preciziraju tačne lokacije ili nazive spomenika, ali su znali da oni postoje na nekoliko mjesta širom Crne Gore

TRANZICIONA PRAVDA

Da li se, prema Vašem mišljenju, država Crna Gora suočila sa svojom ratnom prošlošću iz 90ih?

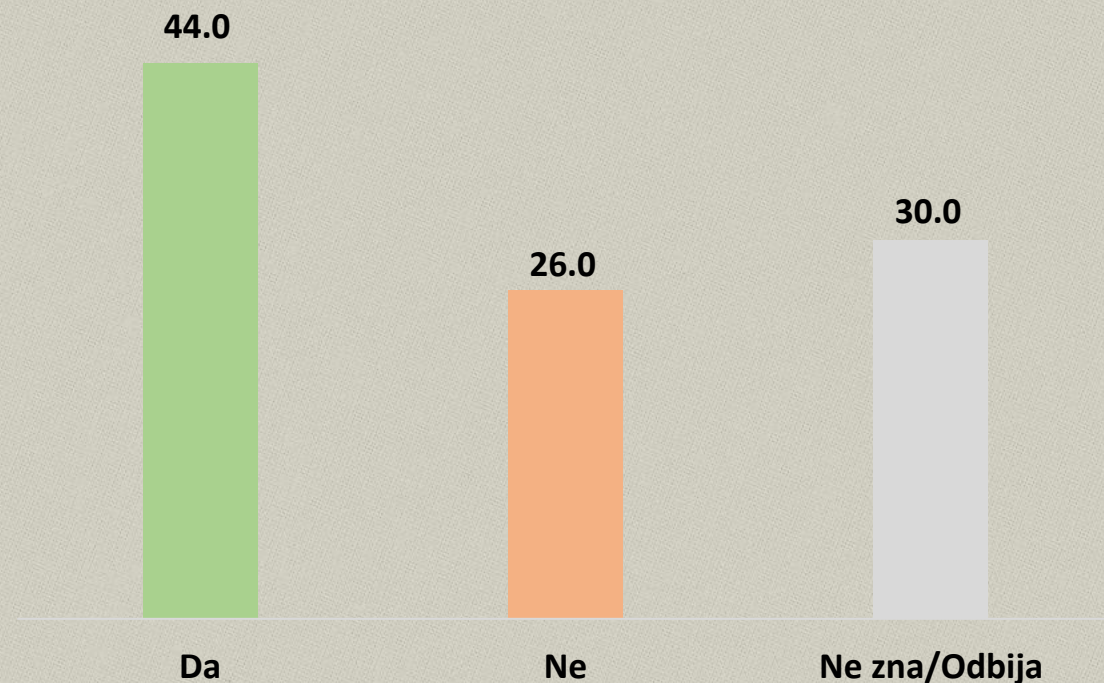
Većina mladih ispitanika/ca (40.8%) nije sigurna ili odbija da se izjasni o tome da li se Crna Gora suočila sa svojom ratnom prošlošću iz 90-ih godina.

Među onima koji su se izjasnili, nešto više vjeruje da se država suočila sa prošlošću (30.8%) u poređenju sa onima koji smatraju da to nije slučaj (28.4%).

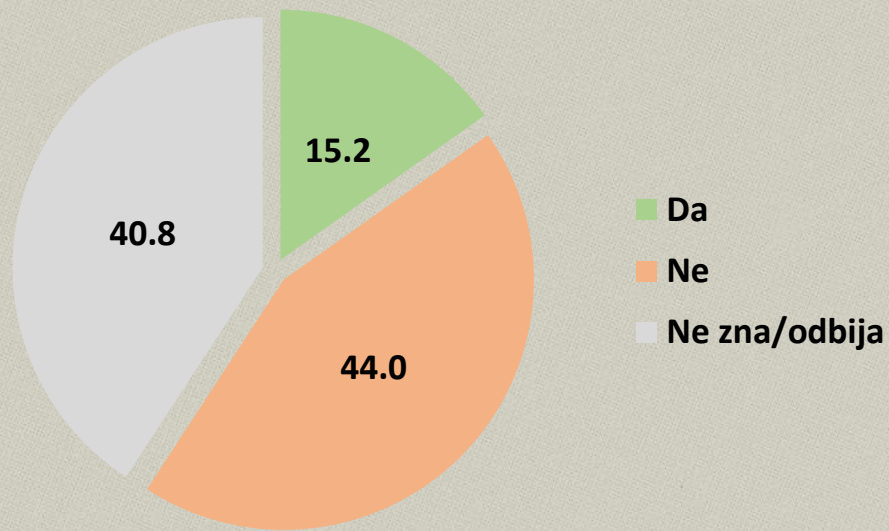
Da li Vi podržavate proces suočavanja sa ratnom prošlošću 90ih u Crnoj Gori?

Mladi većinski (44%) podržavaju proces suočavanja sa ratnom prošlošću 90-ih godina u Crnoj Gori.

Međutim, postoji i značajan dio mladih koji ne podržava taj proces (26%) ili nije siguran/odbija da se izjasni (30%).

Da li znate da je neko od građana Crne Gore optužen za ratne zločine počinjene u Crnoj Gori ili van Crne Gore 90ih?

Rezultati ukazuju da 15.2% mladih ispitanika/ca zna da je neko od građana Crne Gore optužen za ratne zločine počinjene u Crnoj Gori ili van Crne Gore tokom 90-ih, dok 44% nije upoznato s tim, a značajan dio (40.8%) ne zna ili odbija da se izjasni o ovoj temi.

muzej 90 ih